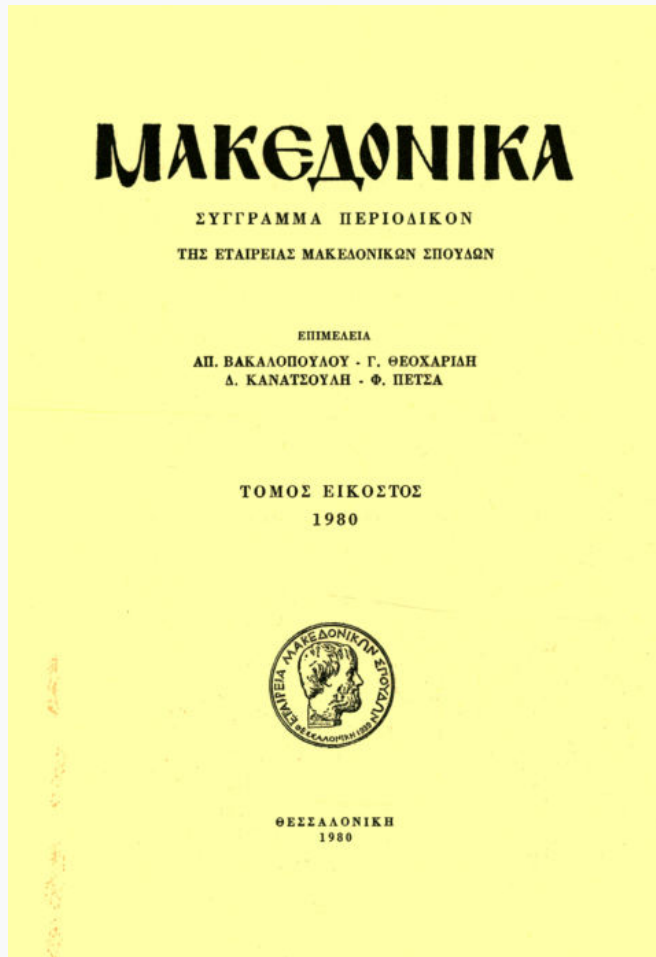

Μακεδονικά

Τόμ. 20, Αρ. 1 (1980)

Ανέκδοτη ελληνική επιγραφή των αυτοκρατορικών χρόνων από την Τερπνή Νιγρίτας

Δημήτρης Κ. Σαμσάρης

doi: [10.12681/makedonika.397](https://doi.org/10.12681/makedonika.397)

Copyright © 2014, Δημήτρης Κ. Σαμσάρης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σαμσάρης Δ. Κ. (1980). Ανέκδοτη ελληνική επιγραφή των αυτοκρατορικών χρόνων από την Τερπνή Νιγρίτας. *Μακεδονικά*, 20(1), 1–8. <https://doi.org/10.12681/makedonika.397>

ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ
ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΡΠΙΝΗ ΝΙΓΡΙΤΑΣ

Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1979, κατὰ τὴ διάρκεια ἐπιγραφικῆς ἐρευνας στὴν κοιλιάδα τοῦ Στυρμόνα¹, εἶχα τὴν τύχη νὰ βρῶ στὴν Τερπνὴ Νιγρίτας μιὰ ἐνδιαφέρουσα ἐνεπίγραφη στήλη, πεταμένη στὴν αὐλὴ τοῦ Στ. Σταμούλη. Τὴν εἶχε βρεῖ πρόσφατα ὁ ἴδιος στὴν τοποθεσία «Παλιόκαστρο» (5 χλμ. ΝΔ τῆς Τερπνῆς), καθὼς ὄργωνε ἐκεῖ τὸ χωράφι του. Ὑστερα ἀπὸ συνεννόηση μὲ τὴν κ. Χάιδω Κουκούλη-Χρυσανθάκη, ἔφορο ἀρχαιοτήτων Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, φρόντισα καὶ μεταφέρθηκε ἡ στήλη στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Σερρῶν².

Στὸ «Παλιόκαστρο» Τερπνῆς πρὶν ἀπὸ ἀρκετὰ ἀκόμη χρόνια εἶχαμε ἐντοπίσει ἴχνη ἀρχαίου τειχισμένου οἰκισμοῦ. Ἐδῶ μάλιστα εἶχαμε τοποθετήσῃ τὸ ρωμαϊκὸ σταθμὸ «Graeco»³. Ἀνάμεσα πάλι στὸ «Παλιόκαστρο» καὶ τὴν Τερπνὴ βρέθηκε ὁ γνωστὸς μακεδονικὸς τάφος⁴, στὸν ὁποῖο, σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιγραφές στοὺς τοίχους, εἶχαν ταφεῖ δυὸ ἀδελφία, ὁ Διοσκουρίδης Ἀπολλοδώρου καὶ ὁ Ἴππωναῖς Ἀπολλοδώρου, μέλη οἰκογένειας ποὺ ἀνῆκε στὴν τοπικὴ ἀριστοκρατία. Τέλος, στὴν Τερπνὴ εἶχε βρεθεῖ κατὰ τὸν Α΄ παγκόσμιον πόλεμον καὶ μιὰ ἄλλη ἐπιγραφή⁵.

Ἡ ἐνεπίγραφη στήλη, ποὺ βρέθηκε πρόσφατα, εἶναι ἀπὸ ἄσπρο μάρμαρον καλῆς ποιότητος. Δυστυχῶς εἶναι σπασμένη σὲ τρία κομμάτια. Τὸ σπάσιμο φαίνεται πὼς εἶναι παλιὸ καὶ ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ στήλη εἶχε ἀποσπαστεῖ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ τῆς θέσης καὶ ξαναχρησι-

1. Ἡ ἐρευνα αὐτὴ ἔχει προγραμματιστεῖ ἀπὸ τὸ Τμῆμα Ἀρχαιολογικῶν Ἐρευνῶν τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, τὸ ὁποῖο ἀπὸ τὴ στιγμή τῆς ἰδρυσῆς του ἔθεσε ὡς κύριους στόχους τοῦ τῆν ἱστοριογεωγραφικῆ καὶ ἐπιγραφικῆς ἐρευνας τῆς Μακεδονίας.

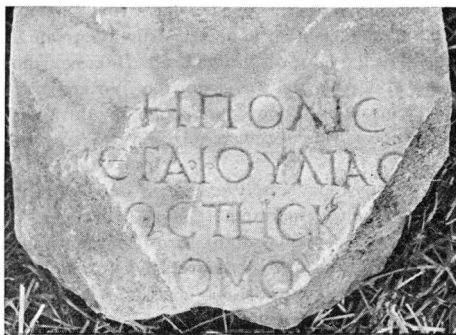
2. Ὁφείλω κι ἀπὸ τῆ θέσης αὐτὴ νὰ ἐκφράσω τὶς θερμὲς εὐχαριστίες μου στὴν κ. Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη, ἡ ὁποία μὲ μεγάλη προθυμία μοῦ ἀναγνώρισε τὸ δικαίωμα δημοσίευσῆς τῆς ἐπιγραφῆς. Ἀκόμη ὀφείλω νὰ εὐχαριστήσω τὸν ἀρχαιόφιλο κ. Κώστα Μανδαρῆ, κάτοικο Σερρῶν, ποὺ χάρις στὶς πληροφορίες τοῦ στάθηκε δυνατό νὰ ἐντοπίσω τὴν στήλη.

3. Βλ. Δ. Σ α μ ἄ ρ η, Ἱστορικὴ γεωγραφία τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 113.

4. Βλ. Ε ὀ γ. Γ ι ο ὄ ρ η, ΑΔ 21(1966), Β², Χρονικά, σ. 365. Πρβλ. AR 1968/697, σ. 25

5. BSA 23(1918/19)89 κ.ἑ.

μοποιήθηκε κάπου άλλου. Ἐπὶ τὴ φθορὰ τῆς ἐπιγραφῆς στὸ μέσο καὶ τὴ λειάνση τοῦ μαρμάρου στὸ σημεῖο αὐτὸ φαίνεται πὼς ἡ στήλη εἶχε χρησιμοποιηθεῖ γιὰ πολὺ καιρὸ σὰν κατώφλι στὴν εἴσοδο κάποιου κτηρίου. Γιὰ τελευταία πάντως φορὰ χρησιμοποιήθηκε σὲ τάφο. Κι αὐτὸ τὸ συμπεραίνει κανεὶς ἀπὸ τὸ ὅτι τὸ ἀλέτρι τὴν ἐβγαλε ἀπὸ τὸ λόφο, ὅπου ἐκτεινόταν ἡ ἀρχαία νεκρόπολις. Πιθανῶς νὰ τὴν ἔσπασαν σὲ τρία κομμάτια, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ τὴ χρησιμοποιήσουν στὸν τάφο. Δυστυχῶς τὰ δυὸ ἀπὸ τὰ σωζόμενα κομμάτια δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀκέραια, ὥστε νὰ μποροῦν σήμερα νὰ συναρμολογηθοῦν μὲ ἀκρίβεια.

*Εἰκ. 1. Τὸ πρῶτο κομμάτι τῆς ἐνεπίγραφης
στήλης ἀπὸ τὸ «Παλιόαστρο» Τερπνῆς*

Ἄν κρίνει κανεὶς ἀπὸ τὸ σωζόμενο ὕψος τῶν κομματιῶν (0,66μ. + 0,66μ. + 0,73μ.), τὸ ἀρχικὸ ὕψος ὁλόκληρης τῆς στήλης θὰ ἔφτανε γύρω στὰ 2,10 μ. Τὸ πλάτος τῆς εἶναι 0,33-35μ. καὶ τὸ πάχος τῆς 0,12μ. Ἡ πίσω ὄψη τῆς εἶναι ἐντελῶς ἀκατέρραστη καὶ φαίνονται καθαρά τὰ ἴχνη τῆς τυπίδας καὶ τῶν σφηνῶν ποὺ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὴν ἐξόρυξή τῆς ἀπὸ τὸ «στῆθος» τοῦ πετρώματος. Ἐπὶ αὐτὸ συμπεραίνει κανεὶς πὼς ἡ στήλη ἦταν στημένη σὲ τέτοια θέση, ποὺ δὲν ἦταν ὀρατὴ ἢ πίσω ὄψη τῆς. Ὁ τὸρμος ἐξάλλου, ποὺ ὑπάρχει στὴν πλάγια πλευρὰ τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τὰ κομμάτια, δείχνει ὅτι αὐτὴ ἦταν στερεωμένη σὲ κάποιο τοῖχο, κίονα ἢ πεσόο.

Ἡ ἐπιγραφή εἶναι χαραγμένη στὸ κάτω μέρος τοῦ πρώτου κομματιοῦ (βλ. εἰκ. 1) καὶ σὲ ὁλόκληρο σχεδὸν τὸ δεύτερο (βλ. εἰκ. 2). Τὸ τρίτο κομμάτι εἶναι ἀνεπίγραφο. Ἐπὶ τὸ σπάσιμο τῆς στήλης καταστράφηκαν περίπου τρεῖς στίχοι. Ἄλλοι πέντε πάλι στίχοι—στὸ κέντρο τοῦ δευτέρου κομματιοῦ—ἔχουν φθαρεῖ ἀπὸ τὴ χρήση τῆς στήλης σὰν κατώφλι καὶ ἡ ἀνάγνωσή τους

σὲ ὀρισμένα σημεῖα εἶναι προβληματικὴ. Τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων καὶ τὰ διάστιχα κυμαίνονται ἀπὸ 0,02 ὠς 0,03μ. Ἐπὶ τὸν τύπο τῶν γραμμάτων καὶ τὰ ρωμαϊκὰ ὀνόματα ἢ ἐπιγραφὴ χρονολογεῖται στὸ 2ο-3ο μ.Χ. αἰῶνα. Τὸ κείμενό της, ὅπως τὸ μεταγράψαμε καὶ τὸ συμπληρώσαμε, εἶναι τὸ παρακάτω:

Ἡ πόλις

[μ]ετὰ Ἰουλίᾳ
 [..]ως τῆς κλ[η]-
 [ρο]γρόμου [...]

5 [----- c. 11-----]
 [----- c. 11-----]
 [----- c. 11-----]
 Κ[όν;]τος [Φίλιπ]-
 πος ὁ ἀν[ήρ ἀ]-
 10 τῆς κατέλιπ[εν]
 ἕαντοῦ πατρίδ[ι]
 γενέσθαι, βασι-
 λικῇ ἐποίη-
 σαν [σύ]ν τῆ[ι] ἐ-
 15 ξέδρα[ι] καὶ τοῖς
 προσοῦσι οἴ-
 κους τρισὶ δι-
 ἅ ἐπιμελητοῦ
 Π(οπλίον) Αἰλίου Κλα-
 20 ρανοῦ Ἀλεξάν-
 δρου

Στ. 2. Ἐπὶ τὸ γράμμα Μ σώζεται ἓνα ἴχνος 1. Τὸ ἀρχικὸ γράμμα τοῦ ὀνόματος εἶναι γραμμμένο ὡς οἰο. Ἐπὶ τὸ τελικὸ C τοῦ ἴδιου ὀνόματος εἶναι σπασμένο τὸ κάτω μέρος. ἢ Στ. 3. Τὸ Ω, ἂν καὶ σπασμένο στὸ κάτω ἀριστερὸ μέρος, διακρίνεται καθαρά. Ἐπὶ τὸ Λ σώζεται μόνον τὸ ἀριστερὸ σκέλος. Ἡ ἀνάγνωση «[.]ωστης κλ[η]» πρέπει νὰ ἀποκλειστεῖ, γιατί δὲν ὑπάρχει λέξις ποῦ νὰ τελειώνει σὲ -ωστης. ἢ Στ. 4. Ἐπὶ τὸ Ν σώζεται τὸ πάνω μέρος τοῦ δεξιοῦ κάθετου σκέλους καὶ ἀπὸ τὸ Υ μόνον ἢ ἀριστερὴ κεραία. Λιγότερο πιθανὴ φαίνεται ἢ ἀνάγνωση «[ρο]γομοῦ[σης]». ἢ Στ. 5-6. Ἐδῶ θὰ ἀναφερόταν ἢ κληρονομία. ἢ Στ. 7. Στὸ στίχο αὐτὸν θὰ ἀναγράφονταν τὸ πρῶτο ἢ πιθανῶς τὰ δύο πρῶτα ὀνόματα (ρωμαϊκὰ) τοῦ [Φιλίπ]που, ἂν εἶχε τέσσερα, ὅπως ὁ παρακάτω ἐπιμελητῆς (στ. 19-21). ἢ Στ. 8. Ἐπὶ τὸ πρῶτο ὄνομα διακρίνονται καθαρά τὰ γράμματα Ο καὶ C, δυσδιάκριτα ἴχνη τοῦ Κ

και από το T μόνο το κάθετο σκέλος. || Στ. 18. Σύμπλεγμα γραμμάτων (ligatura): $\delta = O + Y$. || Στ. 19. Συντομογραφία του ὀνόματος Πόπλιος: οΠο.
 || Στ. 19-20. Τὸ ὄνομα Κλαρανὸς εἶναι μᾶλλον ρωμαϊκό: Clarus + κατάληξη -anus, ὅπως Aemilius>Aemili + anus, Aelius>Aeli + anus.

Τὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς παρουσιάζει σημαντικό ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν τοπογραφικὴ καὶ ἱστορικὴ ἔρευνα. Πρῶτα πρῶτα μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὴν

Εἰκ. 2. Τὸ δεύτερο κομμάτι τῆς ἐνεπίγραφῆς στήλης ἀπὸ τὸ «Παλιόκαστρο» Τερπνῆς

οἰκιστικὴ βαθμίδα τοῦ ἀρχαίου οἰκισμοῦ ποὺ βρισκόταν στὸ «Παλιόκαστρο» Τερπνῆς. Ἔτσι γνωρίζουμε τώρα πιά μὲ βεβαιότητα ὅτι ὁ ἐρειπιώνας ἀνήκει σὲ ἀρχαία π ὀ λ η. Τὸ ὄνομά της δυστυχῶς δὲν ἀναφέρεται στὴν ἐπιγραφὴ. Ἄν θεωρηθεῖ ὅμως βέβαιη ἡ ταύτιση τοῦ ρωμαϊκοῦ σταθμοῦ Graeco μὲ τὸ «Παλιόκαστρο» ποὺ προτεινάμε παλιότερα¹, τότε εἶναι εὐλόγο νὰ ὑποθέσει κανεὶς ὅτι ὁ σταθμὸς αὐτὸς διέσωσε, ὅπως συνήθως συνέβαινε, στὸν ἐκλατινισμένο τύπο του—λίγο ἢ περισσότερο παραφθαρμένο—τὸ ὄνομα τῆς πόλης. Τὸ ὄνομα Graeco ὅμως, ὅσο παραφθαρμένος τύπος κι ἂν θεωρηθεῖ,

1. Βλ. Σ α μ σ ἄ ρ η, ὁ.π., σ. 113.

δὲ φαίνεται νὰ ἔχει ἐτυμολογικὴ σχέση με κανένα ἀπὸ τὰ γνωστὰ ὀνόματα βισαλτικῶν πόλεων ποὺ διέσωσε ἡ φιλολογικὴ παράδοση¹. Γι' αὐτὸ νομίζω ὅτι εἶναι σωστὴ ἡ ἐτυμολογικὴ συσχέτισή του με τὸ ὄνομα τῆς παιονικῆς φυλῆς τῶν *Γραιῶν*², γνωστὸ ἀπὸ τοὺς περισσότερους κώδικες ἐνὸς πολυσυζητημένου χωρίου τοῦ Θουκυδίδη (II, 96, 3)³. Κι ἂν λάβει κανεὶς ὑπόψη τοῦ ὅτι ἡ φυλὴ αὐτὴ κατοικοῦσε στὴν περιοχὴ τοῦ Στρυμόνα⁴, τότε φαίνεται πολὺ πιθανὸ ὅτι τὸ τοπωνύμιον *Graeco* προῆλθε ἀπὸ μικρὴ παραφθορὰ τοῦ ὀνόματος *Graia* (ἢ *Graaiōn πόλις*), ὅπως θὰ ὀνομαζόταν ἡ ἐδῶ ἀρχαία πόλις⁵.

Ἡ παρουσία τοῦ πελασγικοῦ τοπωνυμίου *Graia*⁶ στὴν περιοχὴ αὐτῆ, ποὺ εἶχε κατοικηθεῖ ἀπὸ Πελασγούς⁷, εἶναι κάτι πολὺ φυσικόν. Ἡ διατήρησὴ του πάλι ὡς τὴν ὄσμη ἀρχαιότητα δὲν ἀποτελεῖ μοναδικὸ φαινόμενο στὴν ἱστορία τῆς μακεδονικῆς τοπωνυμολογίας. Σὲ αὐτὸ ἀναμφισβήτητα εὐνόησε τὸ γεγονός πὼς ἡ περιοχὴ αὐτὴ, μετὰ τοὺς Πελασγούς καὶ τοὺς Γραιούς, εἶχε κατοικηθεῖ ἀπὸ τοὺς Θράκες Βισάλτες⁸, ποὺ ἡ γλῶσσα τους εἶχε στενὴ συγγένεια με τὴν πελασγικὴ⁹ καὶ ἐπομένως θὰ ὑπῆρχαν πολλὰ τοπωνυμικά παράλληλα¹⁰. Ἀργότερα πάλι οἱ Μακεδόνες δὲν εἶχαν λόγον νὰ ἀλλάξουν

1. Ὁ.π., σ. 103.

2. Πρβλ. E. O b e r h u m m e r, RE, VII₂, στή λ. «Γραιῶν», ὁ ὁποῖος στηρίζεται στὸ τοπωνύμιον *Graeco* γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὴν ὑπαρξὴ τῶν Γραιῶν, ποὺ ἀμφισβητήθηκε ἀπὸ ὀρισμένους ἐρευνητές.

3. Σχετικὰ βλ. Δ. Χ α τ ζ ἦ, *Γραῖα-Γραιῶι-Γραιος-Γραικός*, στὸ «Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου», Ἀθήνα 1953, σ. 276-277.

4. Θουκυδ. II, 96, 3 Πρβλ. Δ. Χ α τ ζ ἦ, ὁ.π. Ὁ T h. D e s d e v i s e s - d u - D e z e r t, Géographie ancienne de la Macédoine, Paris 1863, σ. 99, ἐντοπίζει τὸ λίκνο τους στὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα. Δὲν ἀποκλείεται ὁμως νὰ εἶχαν μεταναστεύσει ἐκεῖ ἀπὸ τὴν κάτω κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ ἢ ἀντίστροφα.

5. Τὴν ἀρχαία αὐτὴ πόλις τὴ διαδέχθηκε στὰ νεότερα χρόνια ἡ γειτονικὴ κομπολι Νιγρίτα, ποὺ δὲν ξέρουμε ἂν τὸ ὀνομά της (Νιγρίτα <τὴν Ἰγρίτα) θὰ πρέπει νὰ σχετιστεῖ ἐτυμολογικὰ με ἐκεῖνο τῆς Γραιάς. Τὸ ἀφήνουμε στὴν κρίση τῶν γλωσσολόγων.

6. Τὸ ὅτι εἶναι πελασγικόν φαίνεται ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ ὁμώνυμης ὀμηρικῆς πόλης στὴ Βοιωτία (Στέφ. Βυζ. στή λ. «Τανάγρα»), καθὼς κι ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι χρησιμοποιήθηκε ὡς κοσμητικὸ ἐπιθετὸ καὶ προσωνυμία διαφόρων πόλεων γιὰ νὰ τονίσει τὴν ἀρχαιότητά τους (πρβλ. π.χ. Ὁμ. Ἰλ. Β 498: «Θέσπειαν Γραῖαν τε καὶ εὐρύχορον Μυκαλήσόν»). Πρβλ. Δ. Χ α τ ζ ἦ, ὁ.π., σσ. 280-281, ὁ ὁποῖος συσχετίζει ἐτυμολογικὰ τὸ ἔθνικόν *Graios* με τὸ *Graikos* καὶ σημασιολογικὰ τὸ τελευταῖον με τὸ *Πελασγικός*.

7. Βλ. Αἰσχύλ. Ἰκέτ., 250-255. Πρβλ. O. A b e l, Ἡ μέγρι Φιλίππου ἀρχαία ἱστορία τῆς Μακεδονίας (μετάφρ. Μ. Δήμητρα), Λειψία 1860, σ. 43 κέ.

8. Γι' αὐτοὺς βλ. Σ α μ σ ἄ ρ η, ὁ.π., σ. 54-56.

9. Βλ. M. S a k e l l a r i o u, Peuples préhelléniques d'origine indoeuropéenne, Athènes 1977, σ. 291.

10. Πρβλ. π.χ. Γρηστωνία, Γρησεῖται, Ἀγράῖοι (= Ἀγριᾶνες) κ.ἄ.

ειδικά αυτό το τοπωνύμιο, αφού σε γενικές γραμμές είχαν διατηρήσει στην 'Ανατολική Μακεδονία το παλιότερο (πελασγικό και θρακικό) τοπωνυμικό υπόστρωμα¹. Ήταν πολύ φυσικό μάλιστα να μη θίξουν ιδίως την ονομασία μίας πόλης, ή όποια τους θύμιζε τη δικιά τους πόλη Γραΐα στην περιοχή της σημ. Κοζάνης².

Παρά την έλλειψη έπαρκων αρχαιολογικών στοιχείων, αν κρίνει κανείς και μόνο από το μακεδονικό τάφο³, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ή πόλη υπήρχε κατά την έλληνιστική εποχή. Ή γεωστρατηγική μάλιστα θέση της⁴ μās επιτρέπει να αναγάγουμε την ίδρυσή της σε πολύ πρωιμότερη εποχή και να τη συνδέσουμε με την άμυντική και έποικιστική πολιτική του 'Αλέξανδρου Α'. Ο βασιλιάς αυτός, που είχε επεκτείνει τα ανατολικά όρια του μακεδονικού κράτους ώς το Στρυμόνα⁵, είναι πολύ πιθανό ότι είχε ιδρύσει την πόλη αυτή στη θέση της βισαλτικής κόμης Γραΐας. Για την τύχη της στους κατοπινούς αιώνες τίποτε δεν είναι γνωστό. Από την τρίτη όμως χρήση της ενεπίγραφης στήλης, που βρέθηκε πρόσφατα, φαίνεται πως ή πόλη, ως το τέλος της αρχαιότητας, είχε καταστραφεί δυο τουλάχιστον φορές. Οί καταστροφές της θα πρέπει να αποδοθούν μάλλον σε βαρβαρικές επιδρομές και να προσδιοριστούν χρονικά στο δεύτερο μισό του 3ου μ.Χ. αιώνα, δηλαδή στην εποχή που ή Μακεδονία γνώρισε συχνές επιδρομές από τους Γότθους.

Χάρη στην έπιγραφή, μπορεί κανείς να σχηματίσει μιá εικόνα της μνημειακής τοπογραφίας του αρχαίου οικισμού, ή όποια θά βοηθήσει άρκετά τη μελλοντική ανασκαφική έρευνα. Συγκεκριμένα, αφού ό οικισμός, σύμφωνα με την έπιγραφή, ήταν *πόλις*, θά πρέπει να φανταστεί κανείς μέσα στον περίβολό της όλα εκείνα τα μνημεία αρχιτεκτονικής που σχετίζονται λειτουργικά με τους θεσμούς της μακεδονικής πόλης: αγορά, γυμνάσιο, βουλευτήριο, επιστάσιο κ.ά. Σε αυτά θά πρέπει επίσης να προστεθεί ένα άκόμη μνημείο—γνωστό κυρίως από τις άγορές των πόλεων των δυτικών έπαρχιών

1. Βλ. J. Kalléris, *Les anciens Macédoniens. Etude linguistique et historique*, I, Athènes 1954, σ. 298-299.

2. Βλ. Χ. Μακρόνα, 'Επιστολή του βασιλέως Φιλίππου του Ε', *ΑΕ* 1934/35, 117-127. Πρβλ. Δ. Χατζή, *δ.π.*, σ. 274, ό όποιος διορθώνει τη γραφή *Γρήια* σε *Γραΐα*.

3. Βλ. Εύγ. Γιόρη, *δ.π.*

4. Ή πόλη βρισκόταν κοντά στον ποταμό Στρυμόνα και την Κερκιντίτιν λίμνη που όριζαν τα θρακομακεδονικά σύνορα. Πρβλ. την παλιά κοίτη του Στρυμόνα, που περνούσε κοντά από το σημ. χωριό 'Ανθή, δηλ. πολύ κονύτερα προς την Τερπνή.

5. Πρβλ. την ίδρυση της μακεδονικής άποικίας Εύπορίας από τον 'Αλέξανδρο Α' (Στέφ. Βυζ. στη λ.) για άμυντικούς προφανώς σκοπούς.

τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας¹ —, πού εἶχε κατασκευαστεῖ ἐδῶ ἀπὸ ἐπίδραση τῆς ρωμαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Πρόκειται γιὰ τὴ βασιλικὴ μὲ τὴν ἐξέδρα καὶ τοὺς τρεῖς οἴκους, πού ἀνήγειρε, σύμφωνα μὲ τὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς, ἡ πόλη μὲ τὴν οἰκονομικὴ συνδρομὴ τῆς Ἰουλίας καὶ συγκεκριμένα μὲ χρήματα πού ἄφησε ὁ σύζυγός της, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ του εὐμάρεια φαίνεται ὅτι ἀνῆκε στὴν τοπικὴ ἀριστοκρατία.

Τέλος, ἡ ἐπιγραφή, ἂν καὶ καταστραμμένη στὰ σημεῖα ἀναγραφῆς τῶν περισσότερων ὀνομάτων, δὲν παθεῖ νὰ ἔχει ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἀνθρωπονομιολογικὴ ἔρευνα. Ἔτσι, ἀπὸ τὰ σωζόμενα ὀνόματα διαπιστώνει κανεὶς τὴν κυριαρχία τῶν ρωμαϊκῶν. Τὸ ἑλληνικὸ ὄνομα πού φέρουν τὰ δυὸ ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα πρόσωπα, δείχνει ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ Ρωμαίους ἀλλὰ γιὰ Μακεδόνες τῆς τοπικῆς ἀριστοκρατίας, οἱ ὅποιοι εἶχαν λάβει τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτη. Ἡ προσκόλλησι καὶ ἡ ἐπιμονὴ τους στὰ ἱστορικὰ μακεδονικὰ ὀνόματα προδίδει τὴν ἐθνικὴ καὶ ἱστορικὴ συνείδησή τους, πού εἶχε ἀναβιώσει στὴν ἐποχὴ αὐτῇ μὲ τὴ διάδοσι τῆς ἀλεξανδρολατρίας. Αὐτὸ σημαίνει πὼς ὁ ἐκρωμαϊσμός δὲν εἶχε κερδίσει πολὺ ἔδαφος στὴν πόλη αὐτῇ ἀκόμη κι ἀνάμεσα στοὺς κύκλους τῆς τοπικῆς ἀριστοκρατίας, ἡ ὁποία ἦταν ἡ πιὸ εὐάλωτη κοινωνικὴ τάξη², γιὰτὶ ἡ ἀνοδὸς της στὰ ἀξιώματα προϋπέθετε τὴν *civitas romana*. Κι ὅλα αὐτὰ, μολονότι ἡ πόλη βρισκόταν πάνω στὸ ρωμαϊκὸ δρόμο Ἀμφίπολης-Ἡράκλειας Σιντικῆς³, πού ἦταν ἀρκετὰ πολυσύχναστος κι ἀκόμη παρὰ τὴν πιθανὴ ἐγκατάστασι Ρωμαίων παροίκων (*consistentes*) σὲ αὐτῇ.

Τὸ γεγονός αὐτὸ ἐξηγεῖται κυρίως ἀπὸ τὴ γειτνίασή της μὲ τὴ Βέργη, πού ἦταν ἀπὸ τὸ 452/51 π.Χ. μέλος τῆς Ἀττικοδηλιακῆς συμμαχίας⁴ καὶ ἐπομένως βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὴν ἀθηναϊκὴ ἐπίδραση· κι ἀκόμη ἀπὸ τὸ ὅτι βρισκόταν μέσα στὴ σφαῖρα ἐπίδρασης τῆς Ἀμφίπολης, ἡ ὁποία σὲ ὅλη τὴν περίοδο τῆς ρωμαιοκρατίας δὲν ἔπαυσε νὰ ἀποτελεῖ ἐστία ἀκτινοβολίας τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ στὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα.

Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Κ. ΣΑΜΣΑΡΗΣ

1. J. B. Ward-Perkins, στὸ «Oxford Classical Dictionary», στή λ. «basilica». Ἐπίσης βλ. «Der Kleine Pauly», στή λ., ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

2. Πρβλ. F. Parazoglou, Ο ονομαστικῆς formulī kod Makedonaca u rimsko doba, «Živa Antika» 5(1955) 367-368.

3. Γι' αὐτὸν τὸ δρόμο βλ. Σαμσάρη, ὁ.π., σ. 52-53.

4. Σαμσάρη, ὁ.π., σ. 115, σημ. 3.

RÉSUMÉ

D i m. C. S a m s a r i s, Une inscription grecque inédite d'époque impériale trouvée dans le village actuel de Terpni (dép. de Nigrita).

L'été passé l'auteur a découvert dans une maison du village actuel de Terpni (près de Nigrita) une stèle de marbre, sur laquelle est gravée une inscription grecque du IIe-IIIe siècle après J.-C. La stèle a été trouvée par un paysan au lieu dit «Paliokastro» (5 km au sud-ouest de Terpni), où il existe de ruines qui, d'après l'inscription, appartient à une ville antique, dont le nom n'est pas malheureusement mentionné. Il est cependant probable qu'il faut localiser ici le relais romain de *Graero*, qui a probablement conservé—sous la forme romanisée—le nom ancien de la ville.

Dans cet ordre d'idées, l'auteur fait un rapprochement étymologique du nom *Graero* avec le peuple des *Grées* (Γραῖοι), qui habitaient dans la vallée du Strymon, et arrive à conclure que la ville en question portait, selon toute vraisemblance, le nom pélasgique «Γραῖα» ou «Γραῖων πόλις». Il semble aussi qu'elle a été fondée par le roi macédonien Alexandre Ier sur la place d'une bourgade thraco-pélasgique.

L'inscription en question fournit des renseignements intéressants pour la topographie et l'onomastique de la ville. Ainsi on apprend de son texte la construction d'une basilique—avec une estrade et trois portiques—aux frais d'une femme (Ἰουλίαν) de l'aristocratie locale. De plus on voit entre les personnages mentionnés dans le texte la prédominance des noms romains. Mais il est remarquable que les deux d'entre eux portent un cognomen grec. Cela signifie qu'ils ne sont pas romains mais macédoniens. Leur persistance aux noms macédoniens historiques exprime bien leur conscience nationale.